

Magdalena Grabowska
<https://orcid.org/0000-0002-6626-1671>
Uniwersytet Gdański
magdalena.grabowska@ug.edu.pl
<https://doi.org/10.35765/pk.2026.5302.16>

Apostazja w narracjach: analiza motywów apostazji na podstawie wywiadów biograficznych

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł poświęcony został analizie motywów stojących za decyzją o apostazji, czyli formalnej rezygnacji z członkostwa we wspólnocie Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce. Na podstawie analizy dyskursu narracyjnego materiału pozyskanego na drodze wywiadów indywidualnych (35 rozmów) możliwe stało się wyodrębnienie sześciu dominujących motywów, z powodu których osoby badane w wieku 18–50+ zdecydowały się na złożenie w parafii zamieszkania aktu woli stwierdzającego chęć wystąpienia z Kościoła. Dzięki analizie treści oraz analizie struktury narracyjnej odkryłam komunikowane znaczenia odzwierciedlające z jednej strony elementy indywidualne, z drugiej wspólne zasoby dyskursywne. Dane dały dostęp do procesów tożsamościowych dziejących się w momencie, kiedy osoba odchodzi z organizacji, z którą w mniejszym lub większym stopniu była związana całe swoje dotychczasowe życie. Na pierwszy plan wysunęła się potrzeba wyrażenia sprzeciwu wobec wzorców instytucjonalnych, które zostały im narzucone w dzieciństwie. Do głosu doszła również potrzeba bycia słyszanym i słyszana, jak i refleksyjne pozycjonowanie się w rozmowie, sygnalizujące świadomą potrzebę podzielenia się swoimi przemyśleniami oraz doświadczeniami. Przyczyny apostazji, o których mowa jest w niniejszym tekście, można podzielić na wewnętrzne oraz zewnętrzne. Do wewnętrznych zaliczyłam motywy emocjonalne, intelektualno-duchowe i moralne, zaś do zewnętrznych wpisałam przyczyny społeczne, polityczne oraz instytucjonalne.

SŁOWA KLUCZE: apostazja, biografia, dyskurs, Kościół katolicki, narracja

ABSTRACT

Apostasy in Narratives: An Analysis of Motives of Apostasy Based on Biographical Interviews

This article is devoted an analysis of the motives underlying the decision to apostatize, understood as the formal resignation from membership in the Roman Catholic Church in Poland. The study is based on the analysis of narrative discourse derived from material collected through interviews comprising thirty-five conversations. This approach enabled the identification of seven

Sugerowane cytowanie: Grabowska, M. (2026). Apostazja w narracjach: analiza motywów apostazji na podstawie wywiadów biograficznych. © *Perspektywy Kultury*, 2(53), ss. 261–273. <https://doi.org/10.35765/pk.2026.5302.16>

Nadesłano: 10.08.2024

Zaakceptowano: 24.07.2025

dominant motives that led individuals aged 18 to over 50 years old to submit a declaration of withdrawal from the Church in their local parish. Through content analysis and narrative structure analysis, the study identified communicated meanings that reflect both individual experiences and broader shared discursive resources. The collected data provided insight into the identity processes accompanying departure from an organization with which they had been connected—to varying degrees—throughout their life. One of the primary factors emerging from the narratives was the need to express opposition to institutional patterns imposed during childhood. Additionally, respondents also expressed a desire to be heard and to engage in reflective self-positioning during the conversations, signalling a conscious need to share personal thoughts and experiences. The reasons for apostasy discussed in this article may be divided into internal and external factors. Internal factors include emotional, intellectual, spiritual, and moral motivations, while external factors encompass social, political, and institutional reasons.

KEYWORDS: apostasy, biography, discourse, Roman Catholic Church, narration

Wprowadzenie

Socjolog Simon Cottee (2015) uważa, że apostazję można rozumieć jako opuszczenie wspólnoty religijnej, połączone ze świadomym odrzuceniem zarówno przekonań, jak i wartości wynikających z przynależności do tej grupy. Badając apostazję wśród muzułmanów w Wielkiej Brytanii i Kanadzie, Cottee podkreśla, że jest to zjawisko o charakterze konfrontacyjnym, które dotyka samej istoty ludzkiej tożsamości. Podobne stanowisko prezentuje David Bromley (1998), który postrzega apostazję jako „zakwestionowane odejście” (*contested exit*). Uważa on, że apostazja dotyczy przede wszystkim wysoce wymagających organizacji religijnych, z których odejście jest trudne i wiąże się z licznymi konsekwencjami dla jednostki. Socjolożka Janet Jacobs (1989) z kolei zwraca uwagę na narracyjny charakter apostazji, nazywając ją opowieścią o życiu człowieka, złożoną z trzech etapów: przed, czyli czasu naznaczonego religijnością; w trakcie, czyli okresu, kiedy osoba zaczyna kwestionować swoją religię; oraz po, czyli momentu, w którym następuje przeistoczenie się w osobę niereligijną.

Apostazja, o której mowa w niniejszym tekście, odnosi się do odejścia z Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce. W związku z tym warto przywołać oficjalne stanowisko Kościoła w tej kwestii. Od 2009 r. w Polsce obowiązuje Dekret Ogólny Konferencji Episkopatu Polski, który zawiera wytyczne dotyczące procedury apostazji. We wstępie dokumentu czytamy:

Obowiązek zachowania wspólnoty z Kościołem w najbardziej radykalny sposób narusza ten katolik, który dokonuje aktu odstępowania od wspólnoty Kościoła, bądź jako heretyk, który uparczywie, po przyjęciu chrztu, zaprzecza jakiegś prawdziwe,

w którą należy wierzyć wiarą boską i katolicką, albo uporczywie powątpiewa o niej; bądź to jako apostata, który całkowicie porzuca wiarę chrześcijańską (występując z Kościoła katolickiego i wstępując do wspólnoty religijnej niechrześcijańskiej lub pozostając poza jakąkolwiek wspólnotą religijną); bądź to jako schizmatyk, który odmawia uznania zwierzchnictwa Biskupa Rzymskiego lub utrzymania wspólnoty z członkami Kościoła uznając to zwierzchnictwo (kan. 751 KPK) (Uchwała nr 20/370/2015 Konferencji Episkopatu Polski z dn. 7 października 2015 r. dotycząca wydania Dekretu Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski w sprawie wystąpień z Kościoła oraz powrotu do wspólnoty Kościoła).

Apostazja jest więc w tym rozumieniu nie tylko naruszeniem obowiązku zachowania wspólnoty z Kościołem, ale przede wszystkim oznacza całkowite porzucenie wiary chrześcijańskiej. Niewątpliwie, ton tego dokumentu ma charakter negatywnie perswazyjny, co ma na celu zniechęcenie, a być może nawet wywołanie strachu u osób planujących apostazję (Grabowska, 2023). W dalszej części dokumentu opisano szczegóły procedury wyjścia z Kościoła. Osoba pragnąca dokonać apostazji powinna przedstawić w parafii zamieszkania, w obecności proboszcza, oświadczenie woli o wystąpieniu z Kościoła oraz aktualny odpis aktu chrztu. Oświadczenie musi zawierać informację o dobrowolności aktu oraz świadomości związanych z nim konsekwencji. Proboszcz jest zobowiązany do przeprowadzenia rozmowy mającej na celu odwiedzenie osoby od decyzji o odejściu ze wspólnoty Kościoła (Grabowska, 2023).

Spojrzenie na apostazję przez pryzmat indywidualnych biografii pozwala uchwycić znaczenia, jakie jednostki przypisują temu wydarzeniu. Perspektywa narracyjno-dyskursywna umożliwia przedstawienie ciągu działań i wydarzeń jako spójnej całości, przede wszystkim dlatego, że poprzez narrację osoby nadają swoim doświadczeniom sens (Polkinghorne, 1988). Analiza narracyjna pozwala na zbadanie indywidualnych sposobów konstrukcji znaczeń w trakcie budowania opowieści, podczas gdy analiza dyskursu podkreśla społeczne konsekwencje różnych sposobów prezentowania i wartościowania sytuacji (Kvale, 2012), takich jak odejście z Kościoła. Analiza narracyjno-dyskursywna koncentruje się na badaniu wywiadów biograficznych pod kątem znaczeń, które jednostki nadają swoim doświadczeniom i wydarzeniom, ukazując zarówno to, co wspólne, jak i to, co jednostkowe, podkreślając pracę nad tożsamością (Taylor i Littleton, 2010) oraz sposoby realizacji sprawczości przez badanych (Bischoping i Gazso, 2016).

Teoretyczne ramy odniesienia

Na doświadczenie apostazji można spojrzeć przez pryzmat narracji. Psychologowie zauważają, że przedstawianie rzeczywistości w formie opowieści jest naturalnym sposobem nadawania sensu doświadczeniom i wydarzeniom (Polkinghorne, 1988; Trzebiński, 2002). Jeremy Bruner (1991) podkreśla,

że racjonalność narracyjna odgrywa kluczową rolę w komunikacji, ponieważ umożliwia rekonstrukcję znaczeń, które jednostka wypracowuje w trakcie interakcji z innymi. Narracja jest bowiem konwencjonalnym i kulturowo uwarunkowanym sposobem organizowania doświadczeń.

Kluczowym elementem narracji jest bohater wraz z jego intencjami (Trzebiński, 2002), a także czas, który stanowi strukturalną cechę narracji. W kontekście rozważań nad motywami decyzji o apostazji szczególnie istotne wydaje się jednak zwrócenie uwagi na związek między narracją a tożsamością. Uważam, że tożsamość człowieka ulega zmianom w toku życia. Chodzi tu o tożsamość narracyjną, która jest dynamicznym konstruktym kształtującym się w procesach społecznych i praktykach dyskursywnych. Ten mechanizm ujawnia się w wywiadach, gdzie rozmówcy aktywnie pracują nad budowaniem obrazu samych siebie, czerpiąc zarówno z wcześniej skonstruowanych wersji, jak i z kontekstu społeczno-kulturowego (Taylor i Littleton, 2010). Innymi słowy, materiał zebrany w wywiadach pokazuje, z jednej strony, wieloletni wysiłek każdej z osób nad stworzeniem nowej, świeckiej tożsamości, a z drugiej strony stanowi źródło informacji o przekonaniach i poglądach podzielanych przez apostatów, którzy tworzą tzw. wspólną dyskursu – zestaw powszechnie uznawanych stwierdzeń i opinii, osadzonych w określonej ideologii, mogących stanowić wzorzec identyfikacji dla innych (Little i Jordens, 2022). W ujęciu performatywnym tożsamość jawi się jako konstrukt powstający na drodze oddziaływania mechanizmów dyskursywnych o kulturowym podłożu (Baker i Galasiński, 2001).

Opowieści o apostazji dostarczają również wiedzy o procesach kształtowania poczucia podmiotowości w konfrontacji z instytucjami takimi jak Kościół Rzymskokatolicki w Polsce, a także rodzina i szkoła, do których nawiązywali uczestnicy badania. Krytyczna analiza narracji pozwala zatem dostrzec w rozmowach ślady świadomości wpływu dyskursów instytucjonalnych na jednostki (Souto-Manning, 2012).

Metodologia

Dane, na których opieram się w niniejszym tekście, pochodzą z częściowo ustrukturyzowanych wywiadów indywidualnych na temat doświadczenia apostazji, które przeprowadziłam w 2021 r. W badaniu uczestniczyły osoby będące wówczas członkami i członkiniami facebookowej grupy „Apostazja 2020”. Na moje zaproszenie do udziału w wywiadzie odpowiedziało 35 osób w wieku od lat 18 do 50+, zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Celem badania było pogłębione poznanie oraz zrozumienie indywidualnych perspektyw, motywacji i punktów widzenia osób, które podjęły decyzję o formalnym wystąpieniu z Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce. Badanie miało na celu uchwycenie nie tylko samego faktu rezygnacji z członkostwa, ale również procesów refleksyjnych,

emocjonalnych i społecznych, które do niej prowadziły. Chodziło o dotarcie do wewnętrznych narracji jednostek – ich doświadczeń, przemyśleń, konfliktów tożsamościowych oraz relacji z instytucją Kościoła – aby lepiej zrozumieć, jak i dlaczego dochodzi do decyzji o apostazji w konkretnym, kulturowo i historycznie uwarunkowanym kontekście polskim. Tym samym badanie miało charakter eksploracyjny i jakościowy, koncentrując się na znaczeniach nadawanych przez samych uczestników temu przełomowemu aktowi w ich życiu.

Pytałam o powody podjęcia tej decyzji, przebieg procesu apostazji oraz wpływ tego wydarzenia na ich życie. Interesowało mnie również ich podejście do religii i wiary, a także rola szkoły w podjęciu tej decyzji. Temat rodziny pojawiał się zawsze z inicjatywy badanych.

Warto podkreślić, że uczestnicy bardzo chętnie i często w sposób pogłębiony oraz szczegółowy rekonstruowali historie swojego życia. W niektórych przypadkach moje pytania okazywały się zbędne, ponieważ rozmówcy sami poruszali tematy, o które chciałam wcześniej zapytać (Grabowska, 2023).

Zebrany materiał poddałam analizie treści oraz analizie struktury narracyjnej, koncentrując się na komunikowanych znaczeniach. Z jednej strony odzwierciedlają one indywidualne elementy, charakterystyczne dla jednostkowej biografii, z drugiej zaś ukazują wspólne zasoby dyskursywne.

Wyniki: analiza motywów apostazji

Grabowska (2023) uważa, że czynniki decydujące o motywacji o apostazji mają charakter zewnętrzny i wewnętrzny. Wśród motywów zewnętrznych wymienić można przyczyny o podłożu intelektualno-duchowym, emocjonalnym oraz moralnym. Z kolei w grupie motywów zewnętrznych znalazły się czynniki o podłożu politycznym, społecznym oraz instytucjonalnym. Poniższa tabela wyjaśnia znaczenie poszczególnych motywów apostazji oraz ilustruje je przykładami uzasadnień pochodzących z wypowiedzi osób.

Tabela 1. Motywy apostazji

INSTYTUCJO- NALNE Wpływ Kościoła jako instytucji na różne sfery życia	INTELEK- TULNO-DUCHOWE Rezultat poszukiwań i przemysłów	POLITYCZNE Związek Kościoła z władzą w państwie	SPOŁECZNE Potrzeba zmanifestowa- nia społeczeństwu nie- zgody na działania Koś- cioła w Polsce	EMOCJONALNE W rezultacie negatywnych doświadczeń z Kościo- łem jako instytucją oraz jej przedstawicielami	MORALNE Konflikt światopoglądowy
Krytyka hipokryzji Kościoła	Własne poszukiwania intelektualne	Wpływ Kościoła na politykę	Potrzeba uporządkowa- nia życia, tak aby nie być liczonym do statystyk kościelnych	Złość na Kościół za to, że narzuca schematy i poglądy wszystkim ludziom, w tym niewierzącym	Inicjacja seksualna
Krytycyzm wobec zachowania hierarchów	Twardy ateizm	Orzeczenie Try- bunału Konstytu- cyjnego na temat zakazu aborcji	Potrzeba pokazania spo- łeczeństwu, że nie jest się już związanym z Kościo- łem katolickim	Bunt wobec nauczania Kościoła	Odkrycie swo- jej homoseksual- ności
Walka z instytucją Kościoła	Brak wiary od dziecka	Rosnąca pozycja oraz przywileje Koś- cioła katolickiego po 1989 r.		Negatywne doświadczenia z lekjami religii w szkole	Potrzeba życia w zgodzie ze sobą
Kościół i religia zro- biły wiele złego ludziom	Brak więzi z Kościołem	Komisja majątkowa		Brak pomocy ze strony Kościoła, gdy była ona potrzebna	Niejednolity stosunek do religii w domu rodzinnym
Pedofilia w Kościele	Zwątpienie w istnienie Boga				

Ograniczenie praw reprodukcyjnych	Wieleletni sceptycyzm i niezgoda wobec nauczania Kościoła				
Lekcje religii w szkołach	Utrata wiary w momencie, gdy choruje bliska osoba				
Obecność księdza w każdej sferze życia społeczności	Poznanie innych religii				
	Kościół przeinaczył wiele z biblijnego nauczania				
	Odkrycie, że są na świecie ludzie wychowani bez religii				
	Świadomość zagrożeń wywołanych wpływem, jaki osoby zaangażowane w działanie wspólnot przykościelnych mają na psychikę ludzi				
	Kościół zabral wiele słowniańskich tradycji i uczynił je swoimi				

Powyższe zestawienie wypowiedzi uczestników nie tylko ukazuje powody apostazji, ale także ilustruje każdy z nich. Jak widać, najczęściej wymienianymi motywami są te instytucjonalne oraz intelektualno-duchowe. Pierwszy z nich odnosi się do krytyki Kościoła Rzymskokatolickiego jako instytucji, zwłaszcza jego wpływu na różne sfery życia oraz zachowań jego przedstawicieli. Natomiast motyw intelektualno-duchowy podkreśla osobiste poszukiwania i doświadczenia, które skłoniły badanych do odejścia z Kościoła. Ten motyw dominuje w wypowiedziach uczestników badania, co sugeruje, że decyzja o apostazji była dobrze przemyślana. Wymagała przygotowania zarówno pod względem rewizji osobistych przekonań na temat roli Kościoła i religii, jak i zdobycia pogłębionej wiedzy na wiele tematów.

Pozostałe motywy, takie jak polityczny, społeczny, emocjonalny oraz moralny, są mniej reprezentowane, ale nie mniej istotne. Warto podkreślić, że wśród badanych pojawiały się silne głosy krytykujące związek między władzą kościelną a państwem w Polsce, co niemal każda osoba zauważyła. Dla kilku badanych apostazja była aktem manifestu społecznego, mającego zachęcić innych do podjęcia podobnej decyzji. W niektórych rozmowach pojawiała się silne zaangażowanie emocjonalne – jedni mówili o radości i uldze po apostazji, inni dzielili się gorzkimi wspomnieniami, które miały znaczący wpływ na ich decyzję. Kwestie moralne, takie jak wewnętrzny konflikt związany z rozpoczęciem życia seksualnego, także odgrywały rolę. Dla dwóch osób proces odchodzenia z Kościoła rozpoczął się w momencie odkrycia homoseksualnej orientacji.

Motywy te można również podzielić z innej perspektywy. Te, które zaliczyłam do kategorii wewnętrznych, mają osobiste podłoże i wynikają ze zmiany przekonań religijnych, doświadczeń lub rozwoju intelektualnego. Z kolei motywy polityczno-społeczne można wpisać do grupy czynników społeczno-kulturowych, gdyż odzwierciedlają wpływ zmian społecznych oraz relacji z rodziną i społecznością religijną na osłabienie więzi ze wspólnotą religijną. Osobną kategorię stanowią motywy instytucjonalne, które jednoznacznie uderzają w samo sedno organizacji Kościoła i jego zwierzchników, piętnując zaniedbania i błędy, które rzucają na tę instytucję bardzo negatywne światło.

Dyskusja

Dyskusja wyników analizy motywów apostazji ukazuje wielowymiarowość i złożoność decyzji o opuszczeniu Kościoła Rzymskokatolickiego. Przeanalizowane motywy nie tylko ilustrują różnorodne powody, dla których osoby badane decydują się na taki krok, lecz także eksponują ich osobiste oraz społeczne znaczenie.

Motywy instytucjonalne oraz intelektualno-duchowe, które dominują w wywiadach, szczególnie przyciągają uwagę. Motyw instytucjonalny skupia się

na krytyce Kościoła jako organizacji. Wskazuje na znaczący wpływ Kościoła na życie jednostki, co często prowadzi do negatywnych ocen zarówno działań tej instytucji, jak i postaw jej przedstawicieli. Krytyka ta nie ogranicza się jedynie do aspektów religijnych, lecz obejmuje również polityczne, społeczne i etyczne kwestie, ukazując Kościół jako instytucję o szerokim i często kontrowersyjnym wpływie na życie publiczne.

Profil intelektualno-duchowy podkreśla indywidualne poszukiwania i doświadczenia, które skłoniły badanych do opuszczenia Kościoła. Dominacja tego motywu w wywiadach wskazuje, że decyzja o apostazji nie była podejmowana pochopnie, lecz była wynikiem głębokiej refleksji i przemyśleń. Proces ten wymagał od jednostek rewizji własnych przekonań, zgłębienia wiedzy na temat religii oraz krytycznego spojrzenia na rolę Kościoła w ich życiu. To świadczy o tym, że apostazja jest wyrazem świadomego wyboru, a nie chwilowej emocji.

Pozostałe motywy, choć mniej reprezentowane, mają również istotne znaczenie. Motywy polityczne i społeczne wskazują na głębokie niezadowolenie z rosnącej symbiozy władzy kościelnej z władzą państwową, co stało się przedmiotem krytyki niemal wszystkich badanych. Dla niektórych akt apostazji miał charakter manifestu społecznego, służącego jako sygnał do innych, aby podążyli tą samą drogą. W wywiadach pojawiły się także wyraźne emocje – odczucia ulgi i radości po dokonaniu apostazji, jak i gorzkie wspomnienia z przeszłości, które wpłynęły na decyzję o opuszczeniu Kościoła.

Motywy moralne również zasługują na uwagę. W wewnętrznym konflikcie związanym z własną seksualnością niektóre osoby odczuły, że wartości moralne narzucone przez Kościół były sprzeczne z ich osobistymi doświadczeniami, co w końcu doprowadziło je do decyzji o apostazji.

Warto również zwrócić uwagę na podział motywów na wewnętrzne i zewnętrzne. Motywy wewnętrzne, związane z osobistymi przekonaniami i doświadczeniami, odzwierciedlają głęboką transformację w obrębie religijnej i duchowej tożsamości jednostki. Z kolei motywy polityczno-społeczne wpisują się w szerszy kontekst społeczno-kulturowy, gdzie zmiany społeczne i relacje z rodziną oraz społecznością religijną odgrywają kluczową rolę w osłabieniu więzi z Kościołem. Natomiast motywy instytucjonalne bezpośrednio uderzają w struktury Kościoła, podkreślając jego błędy i zaniedbania, które w oczach badanych kładą się cieniem na całej instytucji.

Całość wyników ukazuje apostazję nie tylko jako akt rezygnacji z członkostwa w Kościele, ale także jako wyraz głębokiego sprzeciwu wobec instytucji, która, według osób badanych, nie spełnia ich oczekiwań ani moralnych standardów. Jest to decyzja o charakterze nie tylko osobistym, ale także społecznym, często będąca odpowiedzią na szeroko pojęte zmiany i napięcia w obrębie społeczeństwa.

Materiał wskazuje na procesy tożsamościowe związane z odrywaniem się od organizacji, z którą osoby w mniejszym lub większym stopniu były związane od

urodzenia. Na pierwszy plan wysuwa się potrzeba wyrażenia sprzeciwu wobec wzorców instytucjonalnych, które zostały im narzucone w dzieciństwie. Osoby sygnalizowały potrzebę bycia słyszany i słyszaną (głos) oraz pozycjonowały się refleksyjnie, sygnalizując potrzebę podzielenia się swoimi przemyśleniami oraz doświadczeniami. Nierzadko zdarzało się, że osoba wkraczała do rozmowy z dużą pewnością oraz gotowością do kontrolowania tego, co się będzie działo w trakcie wywiadu. Rozmowy różni czas trwania, zakres uszczegółowienia podawanych przykładów oraz stopień emocjonalnego zaangażowania (Grabowska, 2023).

Narracje te są kluczowe w zrozumieniu procesu odrywania się od Kościoła, ponieważ pozwalają na wgląd w wewnętrzne przeżycia, motywacje i zmiany tożsamościowe, które towarzyszą tej decyzji. Analiza narracji umożliwia zobaczenie tego procesu z perspektywy jednostki, co pomaga uchwycić subtelne, a czasem sprzeczne emocje i myśli, które nie zawsze są widoczne w bardziej obiektywnych danych.

Osobiste motywacje i refleksje: Narracje odsłaniają indywidualne motywacje, które stoją za decyzją o apostazji. Przez osobiste historie badane osoby dzielą się swoimi przemyśleniami, obawami i doświadczeniami, które prowadzą do podjęcia decyzji o opuszczeniu Kościoła. Te opowieści często ukazują, jak ten proces rozwijał się w czasie, jak się zmieniało ich zrozumienie roli religii i Kościoła w ich życiu, jakie wydarzenia miały kluczowe znaczenie, oraz jak emocje, takie jak rozczarowanie, gniew czy poczucie ulgi, wpłynęły na ich decyzję.

„Natomiast uważam, że religia to jest trochę opium dla ludu. Przez religię jest mnóstwo konfliktów i różnych katastrof, problemów” (kobieta, 18–30 lat).

Kryzys tożsamościowe: Poprzez analizę narracji można dostrzec procesy tożsamościowe, jakie zachodzą podczas odchodzenia z Kościoła. Osoby często opisują momenty zwątpienia, refleksji nad własnymi wartościami i przekonaniami, które prowadzą do redefinicji swojej tożsamości – od tożsamości religijnej do bardziej świeckiej lub indywidualistycznej. Narracje te pomagają zrozumieć, jak jednostki radzą sobie z poczuciem przynależności i jak zmieniają swoje relacje z otoczeniem, rodziną i wspólnotą religijną.

„(...) nie mogę przynależać do organizacji, która dla mnie jest przestępczą organizacją” (kobieta, 50+).

Społeczne i kulturowe konteksty: Narracje pozwalają również na zrozumienie, jak proces odrywania się od Kościoła jest osadzony w szerszym kontekście społecznym i kulturowym. Opowieści te mogą ukazać, w jaki sposób zmiany społeczne, polityczne lub kulturowe wpływają na indywidualne decyzje, jak osoby badane odbierają rolę Kościoła w życiu publicznym oraz jak zewnętrzne czynniki, takie jak relacje z rodziną, wpływają na ich decyzję o apostazji.

„(...) Kościół manipuluje seksualnością ludzi, bo jest to część, dzięki której zyskują władzę nad wiernymi” (kobieta, 31–40 lat)

Procesy emocjonalne: Narracje często zawierają opisy emocji, jakie towarzyszyły decyzji o apostazji, co pozwala lepiej zrozumieć wewnętrzny konflikt i emocjonalne zmagania, które często są częścią tego procesu. Opisywanie swoich doświadczeń daje możliwość wyrażenia emocji, takich jak żal, gniew, ulga czy radość, co pomaga lepiej zrozumieć, jak głęboko osadzone w psychice są religijne i duchowe związki oraz jak trudne jest ich zerwanie.

„(...) powiem Pani szczerze, że poczułem tak wielką ulgę, radość, normalnie jakbym wygrał w totka, taką wolność” (mężczyzna, 41–50 lat).

Proces decyzyjny: Przez narracje można śledzić sekwencję wydarzeń, które doprowadziły do decyzji o apostazji. Opowieści często ukazują, jak ten proces rozwijał się w czasie, jakie wydarzenia lub refleksje były kluczowe oraz jak długo trwał ten proces. Takie narracje pomagają zrozumieć, że decyzja o apostazji często nie jest nagła, lecz wynika z długotrwałego procesu refleksji, zmiany przekonań i stopniowego odchodzenia od wspólnoty religijnej.

„No nie ukrywam, że doszliśmy do 2020 roku, gdzie to trochę poszło już za bardzo. I chyba to był taki gwóźdź do trumny, to, co się wydarzyło na jesieni, kiedy Trybunał orzekł, co orzekł, orzekł o zakazie aborcji w Polsce. Do tego wszystkie wypowiedzi księży, wcześniej filmy braci Sekielskich. To wszystko tak zaczęło nabrzmiewać” (kobieta, 18–30 lat).

Podsumowując, narracje osób decydujących się na odejście od Kościoła dostarczają wielowymiarowego i pogłębionego wglądu w złożoność tego procesu, ukazując go nie tylko jako formalny akt apostazji, lecz jako indywidualną, często bolesną drogę przemiany. Opowieści te pozwalają zrozumieć decyzję o odejściu z perspektywy jednostki – z jej doświadczeniami, przeżyciami i refleksjami, które często wymykają się uproszczonym interpretacjom społecznym czy medialnym.

Narracje te pokazują, jak osobiste rozczarowania, emocjonalne napięcia, kryzysy tożsamości oraz uwarunkowania społeczne i kulturowe łączą się i wzajemnie wpływają na decyzję o porzuceniu wspólnoty religijnej. Proces ten jawi się jako dynamiczny i nieliniowy, pełen wewnętrznych sprzeczności, wątpliwości, ale i momentów oświecenia. Dzięki temu narracje te kreślą złożony, ludzki obraz apostazji, daleki od jednoznacznych ocen czy schematycznych ujęć.

Co więcej, świadectwa te często zawierają krytyczny komentarz wobec instytucji Kościoła i szerzej – wobec chrześcijańskiej rzeczywistości społecznej, w której religijność bywa narzucona, zrytualizowana lub pozbawiona autentycznego przeżycia. W ten sposób narracje nie tylko opisują indywidualne doświadczenia, ale także inicjują szerszą refleksję nad miejscem religii we współczesnym społeczeństwie, nad relacją między wiarą a instytucją oraz nad prawem jednostki do redefinicji własnej tożsamości duchowej i światopoglądowej.

Podsumowanie

Kluczowe przyczyny apostazji zidentyfikowane w badaniu dotyczą zarówno sfery wewnętrznej, jak i zewnętrznej w życiu człowieka. Z jednej strony widzimy osobiste motywacje oraz poszukiwania, z drugiej mamy do czynienia z procesami na styku społeczeństwa, kultury i państwa.

W badaniu szczególnie interesujące okazały się procesy biograficzne dziejące się na styku indywidualnych poszukiwań i doświadczeń z tym, co wspólne, czyli z zasobami dyskursywnymi funkcjonującymi w domenie publicznej. Szczególnie ciekawe są sposoby konstruowania opowieści, których celem było przede wszystkim zdanie sprawy z wykonanej pracy nad własną tożsamością, jak i ukazanie sprawczości przez osoby badane.

Dalsze badania nad apostazją z wykorzystaniem dyskursu narracyjnego mogłyby objąć swym zasięgiem procesy rekonstrukcji tożsamości, czyli to, jakie nowe tożsamości i role społeczne przyjmują osoby po apostazji oraz jak ich narracje dotyczące tożsamości zmieniają się po opuszczeniu Kościoła. Innym interesującym polem badań mogłyby być wpływ nowych mediów na narracje apostatyczne, czyli czy i w jakim zakresie nowe media wpływają na proces apostazji oraz jakie role odgrywają w kształtowaniu narracji apostatycznych.

BIBLIOGRAFIA

- Barker, Ch. i Galasiński, D. (2001). *Cultural Studies and Discourse Analysis. A Dialogue of Language and Identity*. London: Sage Publications Ltd.
- Bischoping, K. i Gazso, A. (2016). *Analyzing Talk in the Social Sciences*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications Ltd.
- Bromley, D. (1998). Sociological Perspectives on apostasy: An overview. W: D. Bromley (red.), *The politics of religious apostasy: The role of apostates in the transformation of religious movements (Religion in the Age of Transformation)* (ss. 3–16). Westport, Connecticut, London: Praeger.
- Bruner, J. (1991). Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18, Issue 1, 1–21.
- Cottee, S. (2015). *The Apostates. When Muslims Leave Islam*. London: Hurst & Company.
- Jacobs, J. (1989). *Divine Disenchantment: Deconverting from New Religions*. Bloomington: Indiana University Press.
- Grabowska, M. (2023). *Odchodząc od wierzeń: analiza narracyjna dyskursu o apostazji*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kvale, S. (2012). *Prowadzenie wywiadów*, tłum. Dziuban A. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Little, M., Jordens, F.C. i Sayers, E.J. (2022). Discourse Communities and the discourse of experience. *Biotechnical Inquiry*, 19, 61–69.

- Polkinghorn, D.E. (1988). *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany: State University of New York.
- Souto-Manning, M. (2012). Critical Narrative Analysis: the interplay of critical discourse and narrative analyses. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 27, 2, 159–180.
- Taylor, S. I Littleton, K. (2010). Biografie w rozmowie. Narracyjno-dyskursywne podejście badawcze. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, t. VI, nr 2, 103–121.
- Trzebiński, J. (2002). *Narracja jako sposób rozumienia świata*. Gdańsk: GWP.

Inne

- Uchwała nr 20/370/2015 Konferencji Episkopatu Polski z dn. 7 października 2015 r. dotycząca wydania Dekretu Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski w sprawie wystąpień z Kościoła oraz powrotu do wspólnoty Kościoła dekret_ogolny.pdf, episkopat.pl (dostęp: 22.09.2022).

Magdalena Grabowska – językoznawczyni zatrudniona w Instytucie Lingwistyki Stosowanej w Uniwersytecie Gdańskim, aktualnie zajmująca się analizą dyskursu narracyjnego o apostazji. Wybrane publikacje: 2023 – Grabowska, M., *Odbodząc od wierzeń: analiza narracyjna dyskursu o apostazji*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. 2022 – Grabowska, M., Grzegorzczak, G. i Kallas, P., *Dimensions of Dialogicality: from Text to real-life interaction*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek (autorka: *The polyphony of the charismatic prayer for healing and deliverance in the Catholic and independent, nondenominational Churches in Poland. A comparative analysis*, 9–51), 2020 – Grabowska, M., Kallas, P. i Moran, S., *Identities in Transition: Religion, Gender, Locality, Ethnicity*. Gdańsk, Sopot: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego (autorka: *Preface* oraz rozdziału: *Religious identity in the narratives of non-normative people in Poland – interview-based study*, 9–51).

